

**116η Συνάντηση
Μετα-Ψυχολογίας
Βασίλειος Μαούτσος**

8/2/11

Μεταψυχολογικό Σεμινάριο

‘Ελληνικό Ινστιτούτο Κλασικής Ψυχανάλυσης’

‘Formulations on the Two Principles of Mental Functioning’, 1911

(5η Συνέχεια), Τόμος XII

Τώρα πια ο ενήλιξ ασθενής έχει φτιάξει έναν δικό του κόσμο σαν να είναι εξωτερικός προς αυτόν, δηλαδή, απειλητικός. Το αντίθετο δε θα τον είχε προδιαθέσει θετικά για την εκ της απώθησης κατάσταση της προβολής που περιγράφει ο Φρόιντ. Ας σημειωθεί επίσης ότι ενώ η απώθηση αφορά ένα εντός του σώματος γεγονός η προβολή αφορά συμβαίνοντα εκτός των ορίων του σώματος. Αμφότερα είναι μέρος του μύθου του ασθενούς. Αυτός είναι ο τρόπος δημιουργίας της πραγματικότητας. Φυσικά, αυτή η τόσο απλή και προφανής διαδικασία είναι πάντοτε μέρος του καθ’ εικόνα και ομοίωση φαντασιστικού [μυθοπλαστικού] χώρου του υποκειμένου. Αυτό σημαίνει ότι η εξωτερική πραγματικότητα φτιάχνεται στο πρότυπο που φαντάζεται το υποκείμενο ότι είναι φτιαγμένος ο ίδιος του ο εαυτός.

Δεν μας έχει διαλάβει ότι μέχρι τώρα ο Φρόιντ είχε κάνει μία σχεδόν εντελώς εμπειρική περιγραφή όταν σε προηγούμενα κείμενά του αναφερόταν σε αντίστοιχα φαινόμενα. Στο παρόν του δε κείμενο δεν μας έχει διαλάβει ούτε κατ’ ελάχιστο ότι ο Φρόιντ αν και έχει προχωρήσει σε μία περισσότερο βιωματική και κλινική αντιμετώπιση της δημιουργίας του ψυχικού οργάνου εν τούτοις δεν μας έχει πει γιατί ξεκίνησε η απώθηση και ποιοι είναι οι λόγοι που δεν προτιμήθηκε η κατάσταση του ‘αυγού’ σε ένα σύνθητες συμβιβαστικό επίπεδο όπως, φερ’ ειπείν, θα ήταν η απόλαυση της ηδονής για ένα έστω περιορισμένο χρονικό διάστημα και στη συνέχεια η εγκατάλειψή της για ένα σχετικά σύντομο θάνατο (βλέπε υποσημείωση σελίδας 220). Επίσης, δεν μας έχει διαλάβει το γεγονός ότι ο Φρόιντ δεν έχει τονίσει τίποτα για την ομοιότητα των ψυχικών συστημάτων με τα οργανικά συστήματα ωσάν να πρόκειται για κάτι αυτονόητο. Σχετικά με αυτό το τελευταίο σημαντικό σημείο πήραμε την άδεια να εκφράσουμε το περί της συνθήκης του καθ’ εικόνα και ομοίωση. Διότι, όταν ο Φρόιντ αναφέρεται αφενός στην προβολή και αφετέρου στην ‘ψευδαίσθηση’ των ‘αισθητηρίων οργάνων’ είναι προφανές ότι ουσιαστικά αναφέρεται στην αυθαιρεσία του νεοσχηματισθέντος ψυχικού οργάνου να μπορεί ανεξέλεγκτα να πιστεύει ότι το διευκολύνει προκειμένου να φαντάζεται την ηδονή ως μία ‘δευτερογενή’ διαδικασία εφόσον, όπως είπαμε, σε ‘πρωτογενές’ επίπεδο αυτή σύμφωνα με τον ενήλικα ασθενή χάθηκε για αγνώστους προς το παρόν λόγους. Έτσι, η προς τα έξω απευθυνόμενη προσοχή, σημασιодότηση, μνήμη, ακόμη και η δικαιοσύνη γίνονται ισότιμα με την βιολογική αντανακλαστικότητα, προσαρμοστικότητα, γενετικότητα και συνεργικότητα αντιστοίχως.

Συνεπώς, παρακάμπτοντας τυχόν άλλες ερμηνείες, είναι όντως συγχυτικό να θεωρείται το παρόν κείμενο ακατανόητο. Η περίφημη μετάφρασή του κειμένου το δικαιώνει ως άκρως συμπυκνωμένο μεν αλλά απίθανης συνέπειας όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια. Αυτό ισχύει υπό τον όρο ότι ο αναγνώστης παραμένει στο κείμενο και δεν ενδίδει στο πειρασμό να αποδώσει στον Φρόιντ κάποιες μορφές αναπτυξιακό σκεπτικό το οποίο όπως έχουμε διαπιστώσει ουδόλως υφίσταται. Η συνέχεια του κειμένου θα είναι εξαιρετικά στείρα από κλινική άποψη αν ο αναγνώστης δεν λάβει υπ’ όψιν τα ανωτέρω.

Πράγματι, ο Φρόιντ έχοντας σε πρώτη φάση καλύψει τις δομικές ανάγκες του ψυχικού οργάνου επί τη βάση μόνον της απώθησης οι επόμενες ψυχικές λειτουργίες που θα περιγράψει είναι λειτουργικού χαρακτήρα. Θα σχολιάσει την ‘εκφραστικότητα’, την ‘σκέψη’ και την ‘φαντασία’

συμπεριλαμβανομένης της 'ουνειροπόλησης' την οποία πιστεύω εκ παραδρομής τοποθετεί με διαφορετική αρίθμηση. Και οι τρεις αφορούν φαντασιωσικές [μυθοπλαστικές] 'πράξεις' και σε βιωματικό επίπεδο του ασθενούς αντιπροσωπεύουν την ανατομία, την λειτουργικότητα του σώματος και το λειτουργικό εύρος δυνατοτήτων του, δηλαδή, την μικρού, μεσαίου και μεγάλου βαθμού κινητικότητα του ψυχικού οργάνου. Υπό ένα άλλο πρίσμα θα λέγαμε ότι αν η σκέψη συνιστά 'πειραματική πράξη' κατά τον Φρόιντ τότε η εκφραστικότητα του υποκειμένου είναι πράξη άκρως προβλέψιμη ενώ η φαντασίωση είναι πράξη καθ' όλα απρόβλεπτη όπως, φερ' ειπείν, μία ψυχική νόσος. Δοθέντος δε ότι όλοι αυτοί οι σχηματισμοί του μύθου έχουν ως μοναδικό σκοπό την επανέυρεση της ηδονής κατόπιν της απώλειάς της ως συνέπεια της απώθησης κατανοούμε τις τεράστιες ενεργειακές ανάγκες του νεοσχηματισθέντος ψυχικού οργάνου να ανταπεξέλθει αλλά και το αντίθετό του, ήτοι την απαίτηση αυτών των σχηματισμών του μύθου για τεράστια ενεργειακή τροφοδότηση όταν αυτοί οι σχηματισμοί έχουν ήδη πλέον εγκατασταθεί και είναι παρόντες.

Η συγκεκριμένη κατάσταση που μόλις ανεφέρθη μας εισάγει για πρώτη φορά επί αμιγώς μεταψυχολογικής βάσης - σε αντιδιαστολή με την περιγραφική έως τώρα - στη σελίδα 222 και 223 στο περίφημο θέμα των 'σεξουαλικών ενστίκτων' και της απόλυτης ιδιαιτερότητάς τους. Εκ πρώτης όψεως το θέμα των σεξουαλικών ενστίκτων μπορεί να θεωρηθεί ως υποθετικό κατασκεύασμα της ψυχανάλυσης. Εν τούτοις, θα προσπαθήσουμε να δείξουμε ότι πέραν των προθέσεων του Φρόιντ πρόκειται για κάτι που από κλινικά άποψη είναι μη αμφισβητήσιμο. Κατ' αρχάς είναι γεγονός ότι ο ενήλιξ ασθενής συνήθως δεν πηγαίνει στο ψυχίατρο (ψυχαναλυτή) του με ένα σεξουαλικού τύπου πρόβλημα. Τα παράπονό του λέει ότι είναι ψυχολογικό! Αυτό σημαίνει ότι θεωρεί πως όλες ή μερικές από τις προαναφερθείσες μυθοπλαστικές του ιδιότητες περί του ψυχικού του οργάνου δεν τον ικανοποιούν. Κατ' επέκταση, αυτό συγκεντρωτικά και υπό μία συμπυκνωμένη του μορφή ανάγεται σε μία εμπλοκή που βιώνει με 'τα ένστικτα του εγώ' του (ίδε κείμενο). Ο ασθενής επιθυμεί ευχαρίστηση, δηλαδή, αδιαφορία για όλα αυτά τα ψυχολογικά, ενώ το ψυχικό του όργανο δεν παύει να του δηλώνει την δυσάρεστη παρουσία τους. Δικαιολογημένα ζητεί από τον γιατρό του να τον απαλλάξει απ' αυτό. Απαλλάσσοντάς τον δεν θεωρεί ότι του αφαιρεί ένα ζωτικό του όργανο αλλά κάτι επιπρόσθετο και άχρηστο επιβληθέν επί των ζωτικών του οργάνων, το οποίον ο ασθενής θεωρεί ότι υπάρχει μόνο και μόνο για να ελέγχεται η ευχαρίστησή του και να τον βασανίζει. Συνεπώς, περιγράφει στο γιατρό του ένα μικρό μεν επί του συνόλου αλλά άκρως δυναμικό και προβληματικό σύστημα, το ψυχικό του σύστημα, και μάλιστα εξ αυτού μόνον το δυσλειτουργικό του κομμάτι.

Πρόκειται για μέρος ενός συνόλου που 'απεχωρίσθη' κατά τον Φρόιντ, των 'σεξουαλικών του ενστίκτων' (ή, και το αντίθετο) τα οποία εξακολουθούν να λειτουργούν προς χάριν της ηδονής. Αυτά τα ούτως ονομαζόμενα, σεξουαλικά ένστικτα βρίσκονται σε αντιδιαστολή με τα αμιγώς ψυχολογικά στα οποία αναφερόταν ο ενήλιξ ασθενής ως αιτία των προβλημάτων του. 'Στα πλαίσια του μύθου' του ασθενή 'η απώθηση παραμένει παντοδύναμη' και συνεπώς τον συντηρεί ακόμη κι' αν φαίνεται να μιλάει λογικά. Τα αποκαλούμενα σεξουαλικά του ένστικτα που βιώνονται ως υγιή και βιολογικά ως προς την προέλευσή τους είναι αυτά που έχουν τέτοια δύναμη και επιμονή στην απαίτηση για την επανάκτηση της ευχαρίστησης και είναι τα ίδια που διαρκώς τροφοδοτούν το ψυχικό όργανο και τις αναφερθείσες ιδιότητές του. Αυτή τους δε η δύναμη οφείλεται στην αντιδραστική τους υπερανάπτυξη εκ της επιβολής της δυσαρέσκειας που καθυστέρησε την εξέλιξή τους όταν ξεκίνησαν οι απωθήσεις και η δημιουργία της πραγματικότητας. Διότι αν δεν υπήρχε το δυσλειτουργικό ψυχικό όργανο η όποια ενέργεια διαθέτει ο ενήλιξ δεν θα διατίθετο ούτε για 'αυνανιστική' δραστηριότητα κατά το παιδικό πρότυπο του μύθου ούτε για 'ενδιάμεση περίοδο' σεξουαλικής αποχής καθ' ον χρόνο το υποκείμενο ήταν έτοιμο να μπορεί να συνουσιαστεί. Έτσι, η παρεμπόδιση της έκφρασης του ενεργού σεξουαλικού ενστίκτου λόγω του αυνανισμού στην αναζήτηση σεξουαλικού αντικειμένου καθώς επίσης της ενδιάμεσου περιόδου, φυσικό είναι να έχει καταστήσει εξ αντιδράσεως το σεξουαλικό ένστικτό περισσότερο δυνατό και επίμονο αλλά και ποσοτικά τεράστιο.

Εν τέλει, ο ενήλιξ ασθενής δεν ζητά κάτι σπουδαίο από το γιατρό του! Αυτό που ζητά είναι κατ' αυτόν τίποτα! Ζητά μόνον το σημείο μηδέν της ευχαρίστησης που του ανήκει εκ της βιολογίας του. Ζητά αυτό που το δικαιούται, δηλαδή, αρκεί απλά και μόνον να απαλλάσσετε από αυτό το δυσλειτουργικό και φαντασιωσικό ψυχικό σύστημα με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που έχουμε πει. Δικαίως θεωρεί ότι δεν φταίει σε τίποτα να υποφέρει με τέτοια μετριοπάθεια που νιώθει ότι διαθέτει. Του εξηγεί του γιατρού με ανάστροφη χρονική συγκυρία, περί των απωθήσεων του και πως όλα αυτά εξελίχθηκαν σύμφωνα με το μύθο: για την εφηβεία του, την παιδική του ηλικία και την νηπιακή του. Του περιγράφει για την απώλεια της ευτυχίας του την οποία θα ήθελε να την (ξανα)συναντήσσει. Και του λέει ότι όλο αυτό το ψυχικό του σύστημα αποτελεί ένα τεράστιο βάρος γι' αυτόν διότι εξ αιτίας του δεν μπορεί να γίνει 'αυγό', να νιώσει 'ζεστασιά', να κάνει ένα απλό βιολογικό σεξ όπως όταν αναπνέει, να παύσει να αυνανίζεται, να παύσει να σκέπτεται, να παύσει να υιοθετεί άθελά του αυτό το σύστημα που θεωρεί υπεύθυνο για όλα του τα κακά.

Πράγματι, επ' αυτού του τελευταίου σημείου μας λέει ο Φρόιντ ότι 'αυτό είναι το αδύνατο σημείο της ψυχικής μας οργάνωσης' - το γεγονός ότι στα πλαίσια της φαντασίωσης [της μυθοπλασίας] της απώθησης υπάρχει ένας τραγικός φαύλος κύκλος που περιγράφει ο ενήλιξ ασθενής στο γιατρό του: αν κάτι δυσάρεστο πάει να εμφανιστεί απωθείται και όταν απωθείται μεταμορφώνεται σε κάτι ευχάριστο και ξαναεμφανίζεται. Πρόκειται για αυτοπαγίδευση που δεν πρέπει όμως να μας εκπλήσσει. Δεν είναι φυσικό ότι ο ταλαιπωρημένος ενήλιξ ασθενής θα επαναπωθήσει το απωθημένο μέχρις ότου αυτό του επιστραφεί εν τέλει ως κάτι προσομοιάζον με το ζητούμενο της ευχαρίστησης? Άλλωστε, δεν υπάρχει κάτι άλλο που θα μπορούσε να κάνει το απωθημένο προκειμένου να κάνει την εμφάνισή του στη σκηνή της πραγματικότητας!

Ας πούμε όμως ότι ο γιατρός 'διδάσκει' - κατά την ορολογία του Φρόιντ - τον ασθενή του να υπάγει τα σεξουαλικά του ένστικτά που δεν έχουν γίνει (ακόμη) μέρη του ψυχικού του συστήματος, στο ψυχικό του όργανο. Δηλαδή, τον ευθαρρύνει να επενδύσει μαζικά σ' αυτό που του είναι πρόβλημα αντί να θέλει να το ξεφορτωθεί. Υποτίθεται ότι έτσι θα το υπερνικήσει το πρόβλημα ελαττώνοντας τις αντιστάσεις των σεξουαλικών ενστίκτων στη δημιουργία του ψυχικού οργάνου. Τότε, ο φαύλος κύκλος εν μέρει θα ανασταλεί: θα περιοριστεί ο αυνανισμός, η υπόγεια αναμονή για ευχαρίστηση και ανεύρεση σεξουαλικού αντικειμένου για εκτόνωση θα ανασταλεί και ο φαύλος κύκλος των απωθήσεων θα περιοριστεί. Να, λοιπόν μία θεραπεία που προτείνει ο Φρόιντ σε μία πρώτη φάση.

Εδώ, ο Φρόιντ έχει ανοίξει κυριολεκτικά τον ασκό του Αιόλου για κάθε μορφή ψυχιατρικής και ψυχαναλυτικής τοποθέτησης του μέλλοντος.